

การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ระหว่างปี พ.ศ. 2557-2563
A Synthesis of Researches on Buddhist Tourism
during 2014-2020

มานพ นักการเรียน*, บานชื่น นักการเรียน**, ฉัฐสุรางค์ สารมาศ***
Manop Nakkanrian*, Banchuen Nakkanrian**, Chatsuphang Saramart***
อาจารย์ประจำ*, อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต**, นักวิจัย***
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University, Sirindhornrajavidyalaya Campus

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างข้อสรุปจากการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกงานวิจัย คือ เป็นงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในฐานข้อมูล Thai Journal Online (Thaijo) และเผยแพร่ภายในระยะเวลา 6 ปี คือระหว่างปี พ.ศ. 2557-2563 ได้งานวิจัยที่นำมาวิเคราะห์ จำนวน 10 เรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์คำหลักโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 ประการ คือ การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน/สิ่งอำนวยความสะดวก/สิ่งแวดล้อม/การรักษาความสะอาดและและความปลอดภัย การสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้ความหลากหลายยิ่งขึ้น การสร้างเครือข่ายโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาสินค้าบริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้วัดมีกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาและประเพณีอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอตลอดปี และการจัดหาสิ่งของพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อจัดแสดงพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมและศาสนา ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นส่วนย่อยของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และการเผยแพร่พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงพุทธมีความสัมพันธ์กับปัจจัย 7 ประการ คือ กิจกรรมการกราบสักการะพระพุทธรูป กิจกรรมการปฏิบัติธรรม กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมการบูชาวัตถุมงคล กิจกรรมการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และประเพณี กิจกรรมการเป็นที่พึ่งทางใจ และกิจกรรมการเข้าร่วมพิธีกรรม

คำสำคัญ: 1. การท่องเที่ยวเชิงพุทธ 2. การวิจัยเอกสาร 3. การวิเคราะห์คำหลัก

Abstract

This article was the documentary research. Its objective was to draw conclusion from synthesizing of researches on Buddhist Tourism. The criterions of selecting research were that research articles were published in Thai Journal Online (Thaijo) and published within 6 years, during 2014-2020. There were 10 research papers according to the criterions. A research synthesis applied domain analysis techniques with the use of software packages for qualitative research and for data analysis.

The results of research were found as follows : The results of the study showed that Buddhist Tourism consisted of 6 components : Infrastructure management /

facilities / environment / cleanliness and safety, creating various public relations materials to be more diverse, community-centered networking, development of products, services and factors that support tourism, encouraging the temple to have important Buddhist activities and traditions throughout the year and providing local folk items in the community to exhibit cultural and religious museums. Therefore, Buddhist Tourism was sub-component of Tourism industry and Buddhism propagation. In addition, Buddhist Tourism had relation with 7 factors, namely the worshiping activities of the Buddha image, Dharma practice activities, recreation, activities of worshiping sacred objects, arts and culture history and traditions learning activities, spiritual refuge activities and activities for attending rituals.

Keywords: 1. Buddhist Tourism 2. Documentary Research 3. Domain analysis

บทนำ

แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2561 – 2564 ได้ระบุสถานการณ์และแนวโน้มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ว่า ยังคงมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง และมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยประเทศไทยยังคงมีศักยภาพและโอกาสทางการท่องเที่ยวมากมาย อาทิ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ โดยในปี พ.ศ. 2560 World Economic Forum : WEF ได้จัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยอยู่อันดับที่ 32 จาก 137 ประเทศ สูงขึ้นจากอันดับของปีที่ผ่านมา โดยประเทศไทยมีคะแนนภาวะเศรษฐกิจมหภาคและโครงสร้างพื้นฐานที่ดีขึ้น ซึ่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างมาก ปี พ.ศ. 2559 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีผลกระทบทางตรงต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย คิดเป็นมูลค่า 1.29 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 9.20 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) อีกทั้งมีการเติบโตโดยเฉลี่ยร้อยละ 6.7 ต่อปี ต่อเนื่องไปถึงปี พ.ศ. 2570 ซึ่งคาดว่าในปี พ.ศ. 2570 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะมีมูลค่าประมาณ 2.71 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 14.30 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (กรมการท่องเที่ยว, 2561 : 7)

ในปัจจุบัน มีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดความสนใจและให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ส่งผลให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554) การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ ความสบายใจและเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับการศึกษาพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ยังรวมถึงการเดินทางไปเพื่อการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนมัสการเกจิอาจารย์ และการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (ธนกฤต สังข์เขย, 2550) เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี เป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา และเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนคุณประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และป็นผลประโยชน์ต่าง ๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งชุมชนต่าง ๆ ที่วัดตั้งอยู่ ทำให้เกิดธุรกิจข้างเคียง เช่น ร้านค้าขายของ ขายอาหารปลา ตลอดจนขายสินค้าผลิตภัณฑ์พื้นเมืองในท้องถิ่น เป็นต้น (ธนิต บุตรทิพย์สกุล, 2558) ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงพุทธทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และ

ประสบการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยได้รวมส่วนที่เกี่ยวกับพระรัตนตรัยเข้าไว้ทั้งหมด สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปสู่ชุมชนท้องถิ่นที่วัดตั้งอยู่ และชุมชนทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนได้ร่วมมือกันในการเป็นเครือข่ายของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ทำให้ทุกฝ่ายได้ผลประโยชน์ตอบแทน ก่อให้เกิดความสุขในท้องถิ่น

ในช่วง 6 ปีที่ผ่านมา คือ พ.ศ. 2557-2563 มีงานวิจัยหลายเรื่องที่ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งคณะผู้วิจัยเลือกฐานข้อมูล Thai Journal Online (Thaijo) เนื่องจากว่าเป็นฐานข้อมูลที่รวบรวมงานวิจัยที่มีคุณภาพและผ่านการตรวจสอบจากบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หากงานวิจัยเหล่านั้นได้ถูกสังเคราะห์อย่างดี จะสามารถนำผลจากการสังเคราะห์งานวิจัยนั้นมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธได้อย่างถูกต้องทิศทาง และเป็นการศึกษาวิจัยที่มีประสิทธิภาพ คือ ใช้เวลาในการศึกษาวิจัยในระยะเวลาช่วงสั้น ๆ และมีต้นทุนที่ต่ำมากในการดำเนินการวิจัย ในการสังเคราะห์งานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ การวิเคราะห์คำหลัก (Domain analysis) เป็นการจัดกลุ่มคำให้อยู่ร่วมกันโดยอาศัยข้อค้นพบจากงานวิจัยที่ได้คัดสรรมา ซึ่งวิธีนี้เปรียบเหมือนกับการวิเคราะห์องค์ประกอบในงานวิจัยเชิงปริมาณ (Factor analysis) เป็นการจัดตัวแปรย่อยให้อยู่ภายใต้องค์ประกอบเดียวกัน (รัตนะ บัวสนธ์, 2551 อ้างถึงในเอื้อมพร หลิวเจริญ, 2555 : 18) เมื่อได้คำหลักแล้ว คณะผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์ของคำหลักโดยใช้แนวคิดการสร้างความสัมพันธ์ของ Spradley (1979 cited in Onwuegbuzie, Leech, and Collins, 2012 : 20) จากนั้น จึงได้สร้างข้อสรุปผลการวิจัย โดยพิจารณาจากการสร้างความสัมพันธ์

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยเพื่อสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์คำหลักโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างข้อสรุปจากผลการวิจัยต่าง ๆ ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งจะส่งผลดีทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังเป็นมิติใหม่ของการวิจัยเชิงเอกสารที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบและได้ข้อสรุปที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างข้อสรุปจากการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ได้ผลข้อสรุปจากการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
2. ได้แนวทางสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

วิธีการดำเนินการวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยด้วยการวิเคราะห์คำหลัก (Domain analysis) คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์วิธีการวิเคราะห์คำหลักของ Spradley (1979 cited in Onwuegbuzie, Leech, and Collins, 2012 : 17-20) มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การคัดสรรงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ จากฐานข้อมูล Thai Journal Online ซึ่งผู้วิจัยเลือกฐานข้อมูล Thai Journal Online เนื่องจากว่าเป็นฐานข้อมูลที่รวบรวมงานวิจัยที่มีคุณภาพและผ่านการตรวจสอบจากบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ที่เผยแพร่ภายในระยะเวลา 6 ปี คือ ระหว่างปี พ.ศ. 2557-2563 จำนวน 10 เรื่อง ดังนี้

1. จุฑาภรณ์ หินชุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์ (2557) ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด”
2. ปรีดา ไชยา (2558) ได้วิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสกลนคร”
3. กรรณิกา คำดี (2558) ได้วิจัยเรื่อง “วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว”
4. นพวรรณ วิเศษสินธุ์, นงเยาว์ อุทุมพร, ชูชาติ พ่วงสมจิตร และธีรพงษ์ บุญรักษา (2561) ได้วิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบยั่งยืนจังหวัดปทุมธานี”
5. พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฑฒิวิโส, อินตา ศิริวรรณ, สีน งามประโคน และวีระ สุภา (2561) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน”
6. ประวิทย์ เสงพระธานี และโสวิทย์ บำรุงภักดิ์ (2562) ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในจังหวัดขอนแก่น”
7. พระชยานันท์หมณี, วรปรัชญ์ คำพงษ์, พระครูฉันทเจตยานุกิจ, พระปลัดนฤตล กิตติภโท และอรพินท์ อินวงศ์ (2562) ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของวัดและชุมชนในล้านนา”
8. ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ (2562) ได้วิจัยเรื่อง “พฤติกรรมกรการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดภูเก็ต”
9. วนิดา ขำเขียว (2562) ได้วิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญทางพระพุทธศาสนา อำเภอยะโฮง จังหวัดสุราษฎร์ธานี”
10. พระมหาสุริยา มะสันเทียะ (2563) ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์ที่ส่งเสริมคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในเกาะรัตนโกสินทร์”

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์คุณลักษณะงานวิจัย ดัดแปลงแบบประเมินมาจาก กัตติกา ธนะขว้าง, จิราพร เกศพิชยวัฒนา และชนกพร จิตปัญญา (2553 : 63) ซึ่งประกอบด้วย 2 ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะทั่วไปของงานวิจัย ได้แก่ ปีที่ทำวิจัย สถาบันอุดมศึกษา และสถานภาพของผู้ทำวิจัย และด้านวิธีวิทยาการวิจัย ได้แก่ กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูล และประเภทงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 จัดกลุ่มค่าตามคุณลักษณะของงานวิจัย แปลงเป็นตัวเลข และนำเสนอในรูปแบบของความถี่ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ช่วยในการนับจำนวนค่า

ขั้นตอนที่ 4 สร้างข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาผลการวิจัย โดยการโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผลการวิจัยโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้เทคนิคการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลของ Patton (1990 อ้างถึงใน วรลักษณ์ ชูกำเนิด, เอกรินทร์ สังข์ทอง และชวลิต เกิดทรัพย์, 2557 : 126) ได้ 3 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 อ่านผลการวิจัยอย่างละเอียดจนเข้าใจประเด็นหลัก ๆ

ขั้นที่ 2 แยกข้อมูลเป็นหมวดหมู่และให้รหัส

ขั้นที่ 3 เชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล

ผลการวิจัย

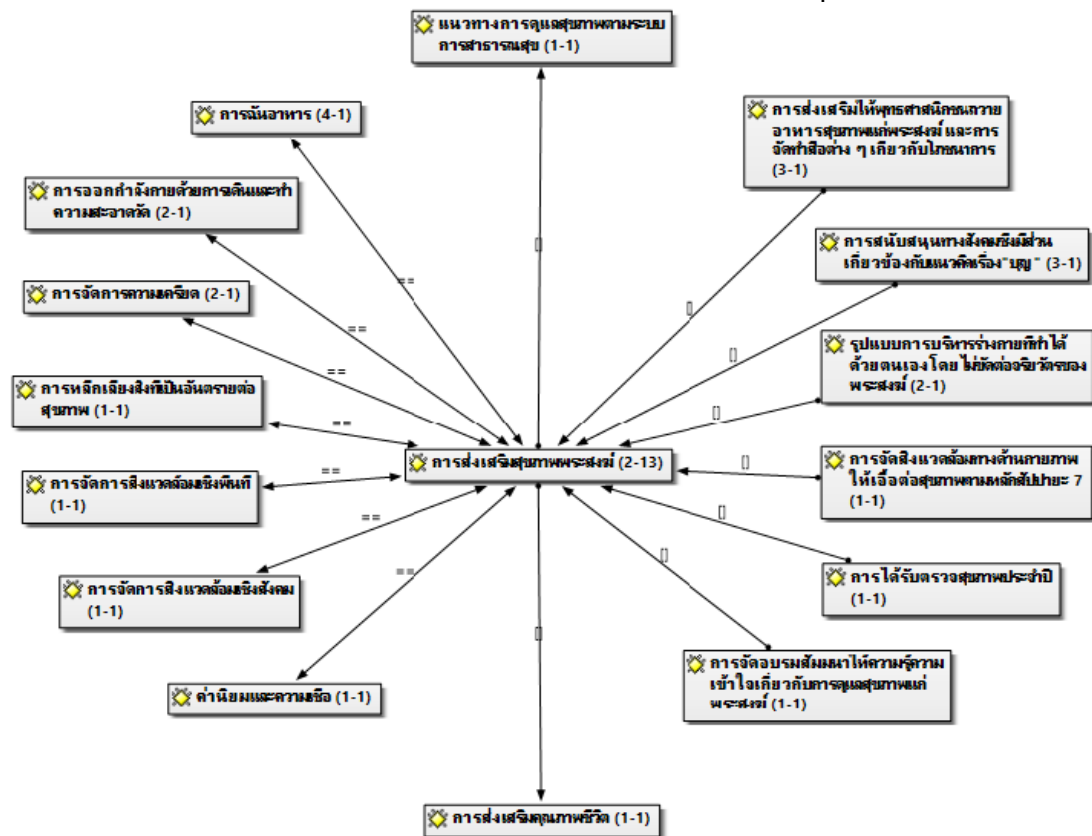
5.1 คุณลักษณะทั่วไปของงานวิจัย พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีจำนวน 10 เรื่อง ปีที่ทำวิจัยส่วนใหญ่ อยู่ในปี พ.ศ. 2562 โดยให้ความสนใจศึกษาผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักท่องเที่ยว/ชุมชน/ผู้ประกอบการมากกว่าพระสงฆ์ ประเภทงานวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตการณ์ และสนทนากลุ่มย่อย กลุ่มที่ให้ความสนใจในการศึกษา คือนักศึกษาให้ความสนใจศึกษาจำนวนเท่ากับอาจารย์ในสถาบันการศึกษา และสถาบันการศึกษาที่สนใจในการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงคุณลักษณะทั่วไปของงานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

	คุณลักษณะงานวิจัย	จำนวน (เรื่อง)
ปีที่ทำวิจัย	2557	1
	2558	2
	2561	2
	2562	4
	2563	1
กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูล	พระสงฆ์	7
	นักท่องเที่ยว/ชุมชน/ผู้ประกอบการ	10
ประเภทงานวิจัย	เชิงคุณภาพ	4
	เชิงปริมาณ	3
	แบบผสมวิธี	3
สถานภาพผู้วิจัย	นักศึกษา	5
	อาจารย์	5
เครื่องมือวิจัย	แบบสอบถาม	4
	แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตการณ์	6
	และสนทนากลุ่มย่อย	
สถาบัน	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	1
	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต	1
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาเขตขอนแก่น	1
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน	1
	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	2
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาฯ ส่วนกลาง	4

5.2 การสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 ประการ คือ การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน/สิ่งอำนวยความสะดวก/สิ่งแวดล้อม/การรักษาความสะอาด และความปลอดภัย (9) การสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น (7) การสร้างเครือข่ายโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง (4) การพัฒนาสินค้า บริการ และปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว (3) การส่งเสริมให้วัดมีกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาและประเพณีอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอตลอดปี (1) และการจัดหาสิ่งของพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อจัดแสดงพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรม

แผนภาพที่ 1 องค์ประกอบและความสัมพันธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะทั่วไปของงานวิจัย พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีจำนวน 10 เรื่อง โดยให้ความสนใจศึกษาผู้ให้ข้อมูลที่เป็นนักท่องเที่ยว/ชุมชน/ผู้ประกอบการ

มากกว่าพระสงฆ์ กลุ่มที่ให้ความสนใจในการศึกษา คือ นักศึกษาให้ความสนใจศึกษาจำนวนเท่ากับ อาจารย์ในสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการสังเคราะห์งานวิจัย พบว่า องค์ประกอบเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการโครงสร้างพื้นฐาน/สิ่งอำนวยความสะดวก/สิ่งแวดล้อม/การรักษาความสะอาดและความปลอดภัย การสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น การสร้างเครือข่ายโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง และการพัฒนาสินค้า บริการ และปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นส่วนย่อยของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนและท้องถิ่น และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนที่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่ได้เดินทางไปเพื่อทัศนศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงพุทธมีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ คือ กิจกรรมการกราบสักการะพระพุทธรูป กิจกรรมการปฏิบัติธรรม กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมการบูชาวัตถุมงคล ซึ่งเป็นความสัมพันธ์กับ “เส้นทางบุญ” คือ การเดินทางเพื่อไปไหว้พระสวดมนต์ ถวายผ้าป่า และกฐิน ของพุทธศาสนิกชน กับการศึกษาปฏิบัติใน “เส้นทางธรรม” คือ การเรียนรู้ด้านการปฏิบัติธรรมตามพระเกจิอาจารย์

อภิปรายผลการวิจัย

การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า

1. ด้านองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงการจัดการโครงสร้างพื้นฐาน/สิ่งอำนวยความสะดวก/สิ่งแวดล้อม/การรักษาความสะอาดและความปลอดภัย ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า นักท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ค่อนข้างมีความพร้อมด้านกำลังทรัพย์ และมียานพาหนะส่วนตัวหรือไปในลักษณะใช้บริการเหมารถทัวร์ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้จึงต้องมีความพร้อมในการจัดการโครงการสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ระบบประปา ระบบไฟฟ้า ห้องสุขา ป้ายบอกทาง ถังที่ทิ้งขยะที่เพียงพอ แก่นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ คำนึงถึงความสะอาดของสถานที่ และทำให้นักท่องเที่ยวมีความปลอดภัยทั้งแก่ชีวิตและทรัพย์สิน จึงควรมีเจ้าหน้าที่ควมอำนวยความสะดวกดูแล พร้อมทั้งจัดหากล่องวงจรปิดที่สามารถตรวจสอบหาสิ่งผิดปกติ พร้อมทั้งช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวได้ทันท่วงที ซึ่งสอดคล้องกับ วงศ์ธีรฯ สุวรรณิน และคณะ (2557) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัย พบว่า ให้คำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เช่น ประปา ไฟฟ้า ถนนหนทาง ห้องสุขา และระบบรักษาความปลอดภัย และสอดคล้องกับ นิสรรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ (2553) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัย พบว่า จะต้องมีการบริหารจัดการสมัยใหม่ กล่าวคือ มีจำนวนผู้ดูแลที่เป็นฆราวาสจำนวนมากโดยแบ่งหน้าที่กันทำ ในด้านการรักษาความสะอาด และความปลอดภัยในทรัพย์สิน

2. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงพุทธกับปัจจัย พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวพุทธศาสนสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง ได้แก่ กิจกรรมการกราบสักการะพระพุทธรูป ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า พระพุทธรูปเป็นรูปที่สร้างขึ้นแทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อบูชา พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่า การปิดทองพระพุทธรูป ถือเป็นบุญบารมีมหาศาล ที่จะให้ผู้คนที่ปิด ได้อานิสงส์ผลบุญ ส่งผลให้บังเกิดสิ่งดี ๆ เข้ามาในชีวิต ซึ่งวัดในประเทศไทยมีพระพุทธรูป

ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นงานปฎิมากรรมที่เป็นพุทธศิลป์มีอยู่เป็นจำนวนมาก นักท่องเที่ยวจึงมีความปรารถนาที่จะได้กราบไหว้และปิดทององค์พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์นั้นสักครั้งในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว” ผลการวิจัย พบว่า พุทธศิลป์เป็นตัวแทนของศิลปกรรมไทยที่สะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองทางอารยธรรมของคนไทยภายใต้ร่มเงาแห่งบวรพระพุทธศาสนา จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของสังคมไทย วัดซึ่งเป็นสถานที่ตั้งและมีความใกล้ชิดกับพุทธศิลป์ มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบต่อการคงอยู่ของพุทธศิลป์ จึงยังควรรักษาพุทธศิลป์อันล้ำค่าไว้ได้ การที่พุทธศิลป์เป็นแหล่งท่องเที่ยว พุทธศิลป์จึงกลายเป็นกระบอกเสียงในการประชาสัมพันธ์ให้ชาวโลกได้รู้จักเมืองไทย และหลังไหลเข้ามาสู่เมืองไทยเพื่อการเที่ยวชม มีผลเชิงบวกในทางเศรษฐกิจต่อสังคมไทย และแม้แต่การเข้ามาเที่ยวชมพุทธศิลป์ของคนไทยด้วยกันเอง ก็เป็นกิจกรรมที่ส่งผลให้เศรษฐกิจมีความเคลื่อนไหวในเชิงบวกด้วยเช่นกัน

3. ด้านการเป็นส่วนย่อยของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นส่วนย่อยของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นการประกอบกิจกรรมด้วยการนำปัจจัยการผลิตต่าง ๆ มาผลิตบริการอย่างใดอย่างหนึ่งด้านการท่องเที่ยว ที่ก่อให้เกิดความสะดวกสบายหรือความพึงพอใจ และขายบริการด้านการท่องเที่ยวนั้นให้แก่ผู้เยี่ยมชม ทำให้สร้างประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมแก่ประเทศ ซึ่งวัดมีโบราณสถานและโบราณวัตถุอันศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลและได้รับทั้งความสะอาด ความสว่าง และความสงบสุขแก่นักท่องเที่ยวที่ได้เดินทางไปกราบไหว้บูชา โดยที่วัดต้องดูแลโบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรม และจัดพื้นที่ภายในวัดสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสุหิตย์ อาภากรโ (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัย พบว่า วัดสามารถจัดการเพื่อรองรับทางการท่องเที่ยวได้ เช่น มีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูปหรือที่นั่งสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบ (Fact Findings) จากการวิจัยและการอภิปรายผลดังกล่าวมาแล้ว สามารถสรุปผลเป็นข้อเสนอแนะ โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัย พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงการจัดการโครงสร้างพื้นฐาน/สิ่งอำนวยความสะดวก/สิ่งแวดล้อม/การรักษาความสะอาดและความปลอดภัย เป็นการแสดงถึงว่า หน่วยงานภาครัฐจึงควรมีนโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและรักษาความปลอดภัยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

ผลจากการวิจัย พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวพุทธศาสนสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง ได้แก่ กิจกรรมการกราบสักการะพระพุทธรูป เป็นการแสดงถึงว่า พุทธศาสนิกชน

ต้องการเดินทางไปกราบสักการะพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นพระประธานในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ จึงควรเป็นการเดินทางไปเพื่อน้อมรำลึกถึงพระรัตนตรัย ด้วยความศรัทธาตั้งมั่น และพร้อมที่จะเรียนรู้ถึงสัจธรรมแห่งชีวิตด้วยจิตที่สงบมั่นคง

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

จากผลการวิจัย จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัย ดังนี้

- 1) ควรวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบบูรณาการ
- 2) ควรวิจัยเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- 3) ควรวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- 4) ควรวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- 5) ควรวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2561). **แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว พ.ศ. 2561-2564**. กรุงเทพมหานคร : วิไอพี ก๊อปปีปริน.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2554). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559**. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กัตติกา ธนะขำ, จิราพร เกศพิชญวัฒนา และชนกพร จิตปัญญา. (2553). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ : การวิเคราะห์อภิมาน. *Journal of Nurse Science*. 28 (3) Jul – Sep : 63.
- กรรณิกา คำดี. (2558). วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว. *วารสารบัณฑิตศึกษามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 4 (2) : 175-191.
- จุฑาภรณ์ หินชุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. (2557). แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธกรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสรีสมเด็จ จังหัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*. 10 (1) : 50-58.
- ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ. (2562). พฤติกรรมการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดภูเก็ต. *วารสารปัญญา*. 26 (1) : 76-85.
- ธนกฤต สังข์เฉย. (2550). **อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและการบริการ**. เพชรบุรี : มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี.
- ธนิต บุตรทิพย์สกุล. (2558). พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของนักท่องเที่ยววัดในจังหวัดน่าน. *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา*. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพวรรณ วิเศษสินธุ์, นงเยาว์ อุทุมพร, ชูชาติ พ่วงสมจิตร และธีรพงษ์ บุญรักษา. (2561). ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบยั่งยืนจังหวัดปทุมธานี. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 12 (1) : 70-83.

- นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์, รองศาสตราจารย์ และคณะ. (2553). ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร. **รายงานผลการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปรีดา ไชยา. (2558). การท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสกลนคร. **วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ**. 8 (พิเศษ) : 223-241.
- ประวิทย์ เสงพระธานี และโสวิทย์ บำรุงศักดิ์. (2562). การจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในจังหวัดขอนแก่น. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 6 (3) : 350-362.
- วุฒิพงษ์ วุฒิวิโส, พระครูสังฆรักษ์, อินฉา ศิริวรรณ, สีน งามประโคน และวีระ สุภะ. (2561). การพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์**. 6 (4) : 1594-1606.
- พระชยานันท์หมณี, วรปรัชญ์ คำพงษ์, พระครูฉันทเจติยานุกิจ, พระปลัดนฤตล กิตติภทโท และอรพินท์ อินวงศ์. (2562). ความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์**. 7 (2) : 315-331.
- วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ. (2557). การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี. **รายงานผลการวิจัย**. ปทุมธานี วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- วนิดา ขำเขียว. (2562). การท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญทางพระพุทธศาสนา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)**. 11 (21) : 123-134.
- วรลักษณ์ ชูกำเนิด, เอกรินทร์ สังข์ทอง และชวลิต เกิดทรัพย์. (2557). รูปแบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพครูสู่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 บริบทโรงเรียนในประเทศไทย. **วารสารหาดใหญ่วิชาการ**. -(12) : 126.
- วิชาญ เลี้ยวเส็ง, พระมหา. (2544). พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุทิตย์ อาภากร, พระมหา. (2553). รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร. **รายงานผลการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุริยา มะสันเทียะ, พระมหา. (2563). กลยุทธ์ที่ส่งเสริมคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในเกาะรัตนโกสินทร์. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี**. 14 (1) : 42-54.
- เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2555). เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. **วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. 17 (1) : 17-29.
- Onwuegbuzie, Leech, and Collins. (2012). Qualitative Analysis Techniques for the Review of the Literature. **The Qualitative Report**. 17 (56) : 17-20.